

Nr 529

Av herr Holmberg m. fl., angående den postgymnasiala utbildningen.

(Lika lydande med motion nr 669 i Andra kammaren)

I vår motion 1963:966 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1963:172 angående riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet anförde vi följande:

I verkligheten förhåller det sig så, att utbildningsresurserna för närvarande och under avsevärd lång tid framåt inte ser ut att möta den ökade tillströmningen Man kan inte engagera samhällets resurser därhän, att man utbildar stora skaror för yrken, där de inte kan väntas få någon anställning eller att man bygger ut anordningar för utbildning, som är speciellt kostsam i väsentligt större utsträckning än som motsvarar de behov som rimligen kan överblickas. Detta innebär helt enkelt, att om man i valfrihetens namn låter alltför många välja en utbildning, som egentligen varken de själva eller samhället har behov av, riskerar man felaktiga utbildningsinvesteringar. Förutom stora ekonomiska kostnader kan den enskilde komma att satsa betydande tid på studier, som leder till ringa tillfredsställelse. Det kan med visst fog antagas, att den tillströmning till högre läroanstalter som förutses i propositionen 172 är underskattad Det är inte orealistiskt att antaga, att antalet universitets- och högskolestuderande redan om ett tiotal år överstiger 100 000.

Enligt propositionen skulle andra postgymnasiala enheter byggas ut kraftigt för att verka i universitets- och högskoleavlänkande syfte. Detta har emellertid blivit gjort blott i blygsam omfattning.

År 1965 var frågan åter aktuell. Enligt detta års riksdagsbeslut skulle den fortsatta planeringen av universitets- och högskoleexpansionen utgå från ett beräknat antal studerande i början av 1970-talet av ca 87 000. Inom den totala utbyggnadsplanen angavs även vissa riktmärken för fördelningen av antalet studerande på olika fakulteter.

Denna fördelning har i huvudsak icke skett efter någon beräknad efterfrågeprognos. Tillströmningen till de spärrade fakulteterna och högskolorna har med få undantag reglerats genom resursspärrar, vilket inneburit, att de fria fakulteterna — främst de humanistiska och samhällsvetenskapliga — fått mottaga väsentligt flera sökande än som avsetts. Under de senaste 10 åren har nettoantalet nyinskrivna studerande ökat från ca 5 000 till närmare 20 000. Huvudparten av ökningen — ca 75 procent — faller på de fria fakulteterna. Enbart nyinskrivningen till humanistiska

och samhällsvetenskapliga studier har ökat från 2 200 till 10 400 på drygt tio år. Eftersom den totala tillströmningen av studerande till det högre utbildningsområdet väsentligt överstiger vad som beräknats, uppstår en allvarlig risk för feldimensionering mellan de olika utbildningsvägarna. Det finns i dag praktiskt taget ingen tillgång till arbetsmarknadsprognoser på något område. Detta innebär — om vi fortsätter att utbilda i blindo — att en växande skara färdigutbildade får starta sin bana med att omskola sig till yrken där det fortfarande råder brist på kvalificerad arbetskraft. Detta innebär inte endast ett misshushållande med våra utbildningsresurser utan även ett vilseledande av de utbildningssökande.

För att illustrera den pågående överproduktionen av vissa kategorier skall här anges ett exempel: För närvarande läser ca 4 000 studenter samhällsvetenskapliga ämnen. Av dessa är ca 2 000 nybörjare, dvs. de har nu en termins studier bakom sig. Vid den nationalekonomiska institutionen i Uppsala har 30 procent av de studerande förklarat att de har för avsikt att bli lärare. Om detta tal är representativt för hela landet innebär det, att vi inom en snart framtid får en examination av 600 nya lärare i samhällskunskap varje termin. Lärarutbildningssakkunniga räknar med att knappt 100 nya lärare behövs per år. Vad som erfordras i denna situation är en intensiv information. Studenterna har all rätt att få veta, att knappt 10 procent av dem som vill bli lärare kan påräkna lärartjänst efter avlagd examen.

Ett annat exempel kan hämtas ur länsarbetsnämndens i Stockholm stad och län oktoberrapport (1967):

Efterfrågan på jurister med tingsmeritering blir som vanligt god, sämre när det gäller samhällsvetare och minimal i fråga om humanister För studenterna är konkurrensen om utbildningsplatserna mycket stor, särskilt när det gäller fackhögskolor och andra spärrade utbildningar Vid andra utbildningsanstalter där studentexamen varit en merit men icke något krav kommer säkerligen de nya intagningsbestämmelserna som undan för undan träder i kraft med s. k. kvotering att medföra större svårigheter för studenterna att konkurrera om platserna. För studenter med låga eller medelmåttiga betyg återstår ofta inga andra möjligheter till utbildning än att söka till universitetens fria fakulteter. Då en del av dessa studenter saknar studieförutsättningar för akademiska studier blir resultatet ofta studieavbrott eller examina som ej är särskilt gångbara på arbetsmarknaden . . .

Hur ser då studenter, gymnasister och föräldrar på utvecklingen inom det postgymnasiala fältet? Det råder ingen tvekan om att man från deras håll med stor oro planerar för framtiden. Alla studerande men också föräldrarna måste kunna resa det berättigade kravet mot myndigheterna, att dessa ställer utbildningsplatser till förfogande på områden inom vilka möjligheter till meningsfull sysselsättning verkligen existerar. Detta innebär emellertid inte att myndigheterna kan garantera varje elev ett arbete in-

om det aktuella arbetsområdet efter avslutad utbildning utan blott att den studerande skall ha möjlighet att skaffa sig ett arbete på egen hand med den utbildning han har utan att först tvingas genomgå omskolning. Det är även av vikt, att kontinuerlig yrkesvägledning finns att tillgå. Denna måste självfallet grundas på sakligt material.

Det kan konstateras att dagens situation på flera områden är förenad med svårlösta problem för den enskilde och för samhället. Således är osäkerheten beträffande den framtida tillströmningen av naturliga skäl betydande. Det är högst sannolikt att ett framtida kärvt konjunkturelläge, som medför att studerande från exempelvis teknisk och ekonomisk linje på gymnasiet får svårt att direkt efter gymnasiestudierna skaffa ett arbete som svarar mot deras förväntningar, kommer att medföra en kraftigt ökad efterfrågan på postgymnasial utbildning. Dessutom kan kompetensutredningens arbete leda fram till att tillträde till högre studier medges personer med fackskoleutbildning eller utan reguljär teoretisk utbildning över huvud taget. Vid en ökad total tillströmning blir det självfallet de fria fakulteterna som då får tjäna som regulator. Men även om svårigheterna är betydande vad gäller möjligheterna att skapa någorlunda tillförlitliga arbetsmarknadsprognoser, får inte detta innebära att man från myndigheternas sida avstår från att göra prognoser. Det torde ligga inom det möjligas gränser att skapa en statistik för den svenska arbetskraften, som med tre till fem års mellanrum redovisar ålder, utbildning, inkomst, befattning inklusive arbetsinnehåll och arbetsgivare. Denna statistik bör vara så upplagd, att den medger en analys av sambandet mellan utbudsförändringen för en viss utbildningsgrupp inom ett visst område och sysselsättningsutvecklingen för samma utbildningsgrupp inom andra områden. Det föreligger för närvarande stort behov av en generell och enhetlig belysning av utvecklingen på arbetsmarknaden. Studier av enstaka utbildningsgrupper eller av enstaka företag utan stöd av en sådan allmän överblick har därför blott ett begränsat värde. De kostnader som detta prognosarbete kommer att medföra torde vara bland de mest lönsamma investeringarna på utbildningsområdet. Först härigenom kan den studerande ges en någorlunda säker grund för sitt eget val av studiebana.

Gällande statistik på utbildningsområdet är av skilda anledningar ofullständig i våra dagar, men det torde inte vara någon överdrift att påstå att vi på de flesta utbildningslinjerna nu uppnått de siffror på antalet universitets- och högskolestuderande som myndigheterna räknade med skulle bli aktuella först år 1972 eller senare. Lärartillgången inom universiteten och högskolorna är på flera håll mindre tillfredsställande, och ändamålsenliga lokaler för undervisning finns inte tillgängliga i nödvändig utsträckning. Flagranta exempel har visats vid Stockholms universitet, där studenter har svimmat i alltför syrefattiga lokaler. Under 1968 skall enligt statsverkspropositionen (bil. 10) nybyggnadsarbeten igångsättas vid Stock-

holms universitet (Frescati) för bl. a. arkitektutbildning och för samhällsvetenskap. Trots en utlovad 100-procentig elasticitet är Frescati projekterat för enbart 15 000 studenter när det väl är utbyggt i mitten av 1970-talet. Därför torde det dröja länge innan lokalfrågan är tillfredsställande löst i Stockholm.

I sitt anslagsäskande för budgetåret 1968/69 har universitetskanslersämbetet talat om nödvändigheten av en allmän översyn över hela det postgymnasiala området för att åstadkomma en lämplig dimensionering och avvägning i någon form mellan de olika utbildningslinjerna. Statsrådet Moberg ställde sig — i ett interpellationssvar (FK 1967: 113) — inte avvisande till ett förslag om en utredning inom detta ämnesområde men hänvisade till att man från regeringens sida inte funnit de rätta formerna för en sådan.

I årets statsverksproposition anför departementschefen (s. 240):

I sin diskussion av studerandeantal och ramavtal vid universiteten och högskolorna tar universitetskanslersämbetet upp även frågan om övrig eftergymnasial utbildning och pekar på att avlänkningen till sådana utbildningsvägar blivit alltför liten i förhållande till det totala antalet studerande på denna nivå. I anslutning härtill vill jag framhålla att avsikten är att frågan om riktlinjer för det eftergymnasiala utbildningssystemets dimensionering och vissa spörsmål rörande dess utformning under 1970-talet skall utredas.

Universitetskanslersämbetet har anfört att den allmänna översynen skulle ha som mål att nå enhetlighet inom det postgymnasiala området för att på bästa sätt dra nytta av tillgängliga resurser. Mot detta talar i viss mån att det torde ställa sig mer fördelaktigt ur bl. a. näringslivets synvinkel om inte all undervisning var underställd universiteten. En hårdare satsning på fackhögskolorna kommer med all sannolikhet att ge större utbyte både för den enskilde och för avnämarna. Integreringen mellan olika ämnen inom en fackhögskola är nämligen långt driven medan motsvarande ämnen vid universiteten avslutas var för sig utan någon egentlig samordning. Detta bör beaktas i utredningen.

Som vi redan framhöll i 1963 års motion förhåller det sig så, att utbildningsresurserna för närvarande och under avsevärd tid framåt inte ser ut att kunna möta den ökade tillströmningen. Det är därför av vikt att dimensioneringen av olika utbildningsvägar tas upp till saklig behandling — en dimensionering som svarar mot arbetsmarknadens behov. Utredningen bör ägna speciell uppmärksamhet åt de postgymnasiala undervisningsenheter som inte är underställda universitet och högskolor samt söka finna former för en lämplig avvägning, som kan resultera i en utbyggnad av vissa utbildningslinjer. Det är nämligen helt naturligt att de som fått en övervägande teoretisk utbildning på det gymnasiala stadiet måste ges något slag av yrkesutbildning. Detta betyder att även dimensioneringen av skol-

formerna under den postgymnasiala nivån måste tas upp till diskussion. Ty det kan inte vara en rimlig utbildningspolitik, att stora skaror ungdomar med gymnasieutbildning på grund av brist på utbildningsalternativ skall tvingas söka sig till universitetens fria fakulteter. Den oro som studenter, gymnasister och föräldrar nu känner inför utvecklingen inom hela det postgymnasiala området understryker vikten av att åtgärder snarast blir vidtagna.

Mot bakgrund av det anförda anser vid det befogat att en parlamentarisk utredning skyndsamt kommer till stånd för att lösa de problem som nu existerar på det postgymnasiala stadiet.

Med stöd av vad ovan anförts hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om att dimensioneringen av och avvägningen inom hela den postgymnasiala utbildningen och därmed sammanhängande organisatoriska frågor snarast blir föremål för en allsidig parlamentarisk utredning.

Stockholm den 26 januari 1968

Yngve Holmberg (h)

Carl Eskilsson (h)

Gösta Jacobsson (h)

Rolf Kaijser (h)

N. Yngve Nilsson (h)

Ragnar Sveningsson (h)

G. Ivar Virgin (h)